

The reality of the earthquake: The importance of a holistic approach in chronic disease management in children with special needs*

Depremi gösterdiği gerçek: Özel gereksinimli çocuklarda kronik hastalık yönetiminde bütüncül yaklaşımın önemi

Sümeyra TOPAL (1), (*)

ABSTRACT

Children with special needs who struggle with chronic diseases represent a unique group that needs to be handled with care in health services. Not only physical health problems but also the psychosocial needs of these children necessitate multidisciplinary and holistic approaches. The literature emphasizes that regular nursing visits, family education, and psychosocial support programs for children significantly improve the health status of this group and increase their compliance with treatment processes. The recent major earthquake disaster has once again revealed how vulnerable children with special needs are under disaster conditions. In the post-disaster period, it has been shown that integrating nursing practices and social services is a critical necessity to rapidly meet these children's medical and psychosocial needs. Such holistic interventions reduce the stress levels of families and increase their resilience. Therefore, the development of inclusive health and social support policies for children with special needs should be seen as a fundamental step in improving the quality of life of these children.

Keywords: Child with special needs, Child with chronic illness, Earthquake, Nurse, Social worker

ÖZET

Kronik hastalıklarla mücadele eden özel gereksinimli çocuklar, sağlık hizmetlerinde dikkatle ele alınması gereken özgün bir grubu temsil etmektedir. Bu çocukların yalnızca fiziksel sağlık sorunları değil, aynı zamanda psikososyal ihtiyaçları da multidisipliner ve bütüncül bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Literatürde, düzenli hemşirelik ziyaretlerinin, ailelerin eğitiminin ve çocuklara yönelik psikososyal destek programlarının bu grubun sağlık durumlarını önemli ölçüde iyileştirdiği ve tedavi süreçlerine uyumlarını arttırdığı vurgulanmaktadır. Son yaşanan büyük deprem felaketi, özel gereksinimli çocukların afet koşullarında ne denli savunmasız bir grup olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Afet sonrası süreçte bu çocukların tıbbi ve psikososyal ihtiyaçlarını hızla karşılayabilmek, hemşirelik uygulamaları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonunun kritik bir gereklilik olduğunu göstermiştir. Bu tür bütüncül müdahaleler, ailelerin stres düzeylerini azaltmakta ve dayanıklılıklarını artırmaktadır. Bu nedenle, özel gereksinimli çocuklara yönelik kapsayıcı sağlık ve sosyal destek politikalarının geliştirilmesi, bu çocukların yaşam kalitelerinin artırılmasında temel bir adım olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli çocuk, Kronik hastalıklı çocuk, Deprem, Hemşire, Sosyal hizmet uzmanı

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, sumeyra.topal@istiklal.edu.tr
 0000-0001-6316-4043

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :26.11.2024

Accepted/Kabul :16.01.2025

Published/Yayımlama :31.03.2025

Cited/Atf:

Topal, S. (2025, Mart, 31). Depremi gösterdiği gerçek: Özel gereksinimli çocuklarda kronik hastalık yönetiminde bütüncül yaklaşımın önemi [Editöre mektup], *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38-43

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nin hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

Sayın Editör,

Kronik hastalıklarla mücadele eden özel gereksinimli çocuklar, sağlık hizmetlerinde özgün bir grup olarak dikkat çekmektedir (Çırlak ve Törüner, 2021). Fiziksel, gelişimsel, davranışsal veya duygusal

sorunlar nedeniyle diğer çocuklara kıyasla daha yoğun sağlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan bu grup, sağlık sisteminin etkin ve kapsamlı bir şekilde desteklemesi gereken kırılgan bir nüfusu temsil etmektedir (Simeonsson ve Simeonsson, 2020; Salem ve Graham, 2021). Kronik hastalıkların, özellikle özel gereksinimli çocuklarda hem biyomedikal hem de sosyal boyutlarına olan etkileri, yalnızca tıbbi tedaviyle sınırlandırılmaz. Bu nedenle, multidisipliner ve bütüncül bir yaklaşım, bu çocukların sağlık durumlarını iyileştirmek ve yaşam kalitelerini artırmak için hayati önem taşımaktadır (Dewan ve Cohen, 2013). Son yıllarda yaşanan doğal afetler, özellikle de Türkiye'de meydana gelen büyük depremler, özel gereksinimli çocukların ne kadar savunmasız olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir (Dağ vd., 2024; Akbaba vd., 2024). Afetler, özellikle özel gereksinimli çocuklar üzerinde daha belirgin ve uzun süreli etkilere sahiptir (Bilik, 2023). Çocuklar, ihtiyaçlarını bağımsız olarak karşılama konusundaki sınırlı yetenekleri nedeniyle afetin etkilerine karşı daha savunmasızdır (Kurt vd., 2024). Bu çocuklar, afet koşullarında yalnızca fiziksel sağlık sorunlarıyla değil, aynı zamanda sosyal izolasyon, psikososyal stres ve temel hizmetlere erişim eksikliği gibi çok katmanlı zorluklarla mücadele etmektedir. Bu bağlamda, hemşirelik uygulamaları ve sosyal hizmetler arasındaki entegrasyonun önemi açıkça ortaya çıkmaktadır (Kurt vd., 2024; Akbaba vd., 2024; Topal vd., 2024).

Kronik Hastalıkların Yönetiminde Sosyal Destek ve Hemşirelik Uygulamaları

Kronik hastalığı olan özel gereksinimli çocuklar, bakımın sürekliliğini gerektiren bir sağlık durumuyla başa çıkmak zorundadır. Literatür, bu çocukların sağlık durumlarının iyileştirilmesinde sosyal destek sistemlerinin ve bireyselleştirilmiş hemşirelik müdahalelerinin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal destek, çocukların ve ailelerinin psikososyal uyumunu artırmada kritik bir rol oynar (Svavarsdóttir vd., 2020; Souza vd., 2020; Yang vd., 2022). Hemşireler, multidisipliner yaklaşımla çocukların psikososyal uyumunu artırabilir ve anksiyete, depresyon gibi sorunları azaltabilir (Çakır ve Altay, 2021; Çakır ve Kızıler, 2022). Bu destek, ebeveynlerin stresini azaltabilir ve çocukların bakımında karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olabilir. Toplum temelli sosyal destek ağları, bu çocukların fiziksel sağlıklarının korunmasının yanı sıra psikolojik dayanıklılıklarının güçlendirilmesinde kritik bir role sahiptir. Hemşirelik müdahaleleri ise bu ağların işlevselliğini artırmakta ve bakım süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Çırlak ve Törüner, 2021; Çakır ve Kızıler, 2022).

Düzenli hemşirelik ziyaretleri, aile eğitimi ve danışmanlık hizmetleri ile birleştirildiğinde, çocukların sağlık durumlarında ve tedaviye uyum süreçlerinde önemli iyileşmeler sağlanmaktadır. Kronik hastalığı olan bir çocuğa evde verilen eğitimin ve psikososyal desteğin, çocuğun tedaviye uyumunu artırdığı ve komplikasyon risklerini azalttığı bildirilmiştir. Ayrıca, bu tür müdahalelerin, bakım veren aile üyelerinin stres düzeylerini azaltarak aile içi dayanıklılığı artırdığı gözlemlenmiştir (Aykanat ve Gözen, 2014; Çırlak ve Törüner, 2021).

Bir diğer önemli nokta, özel gereksinimli çocukların sağlık yönetiminde multidisipliner yaklaşımların gerekliliğidir. Hemşireler, bakımın koordinasyonunda ve ailelerin eğitiminde temel rol oynamada, bireyselleştirilmiş bakım planlarını geliştirirken (Çırlak ve Törüner, 2021; Kurt vd., 2024) sosyal hizmet uzmanları çok disiplinli bir ekip üyesi olarak, hastaların ve ailelerin yaşam kalitesini yükseltme, problem çözme yeteneklerini artırma ve gerekli kaynaklara erişim sağlama hizmetlerine destek sağlar (Karataş vd., 2022). Özellikle toplum temelli hizmetlerin entegrasyonu, bu çocukların sağlık sonuçlarını iyileştirmenin yanı sıra sosyal katılımlarını teşvik etmektedir.

Afet Durumlarında Özel Gereksinimli Çocuklar: Çıkarılan Dersler

2023 yılında Türkiye'de yaşanan büyük deprem felaketi, afet durumlarında özel gereksinimli çocukların ne kadar savunmasız olduğunu göstermiştir. Bu çocuklar, afet sonrası süreçte temel sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamış ve psikososyal destek mekanizmalarından yeterince yararlanamamıştır. Literatür, doğal afetlerin çocuklar üzerinde uzun vadeli psikolojik ve sosyal etkiler yarattığını göstermektedir (Kurt vd., 2024; Topal vd., 2024; Dağ vd., 2024; Akbaba vd., 2024). Ancak özel gereksinimli çocuklar için bu etkiler daha karmaşık bir hal almakta, fiziksel sağlık sorunlarıyla birleşerek ciddi sonuçlara yol açabilmektedir.

Afet sonrası acil sağlık müdahalelerinde, bireyselleştirilmiş bakım sunabilme kapasiteleri ve kriz anında hızlı müdahale edebilme becerisi büyük önem taşımaktadır. Hemşirelerin, afet ortamında karşılaştıkları zorluklara rağmen, çocukların tıbbi ve psikolojik ihtiyaçlarını belirleyerek özelleştirilmiş bakım sunmaları, kriz yönetiminde hayati bir rol oynar (Kurt vd., 2024; Akbaba vd., 2024). Buna ek

olarak, sosyal hizmet uzmanları, kriz durumlarında organize edici ve koordinatör rolleriyle, yerel sağlık birimleri, sivil toplum kuruluşları ve aileler arasında etkili bir iletişim ve iş birliği ortamı oluşturabilmektedir. Özellikle evde sağlık hizmeti sunan ekiplerin, afet sonrası çocukların tıbbi bakımlarını sürdürürken psikososyal destek sağlaması, travma sonrası iyileşme süreçlerinin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır (Karaağaç, 2023).

Deprem gibi büyük çaplı afetlerde, acil müdahale ve uzun vadeli rehabilitasyon süreçlerinde multidisipliner yaklaşımlar kaçınılmazdır. Hemşirelik, sosyal hizmet, psikoloji, rehabilitasyon ve eğitim alanlarından uzmanların ortak çalışması, özel gereksinimli çocukların karşılaştığı eşsiz zorlukların üstesinden gelmede kritik bir öneme sahiptir (Topal vd., 2024; Dağ vd., 2024). Afet durumlarına yönelik sağlık politikaları, bu çocukların gereksinimlerini öncelikli kılan bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmalıdır. Acil durum planları, eğitim programları ve kriz iletişim stratejileri, özel gereksinimli çocuklara yönelik spesifik yaklaşımlar içerecek biçimde tasarlanmalıdır (Bilik, 2023; Kurt vd., 2024).

Ayrıca, afet öncesi hazırlık ve afet sonrası müdahale süreçlerine, özel gereksinimli çocukların fiziksel ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılayacak detaylı stratejiler entegre edilmelidir. Bu stratejiler kapsamında:

- **Aile ve Bakım Veren Eğitimi:** Afet anında ve sonrasında, ailelerin ve bakım verenlerin, çocukların özel ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran acil müdahale yöntemleri konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir (Hipper vd., 2018; Griffin vd., 2023).
- **Lojistik ve Kaynak Yönetimi:** Acil durum çantası, özel bakım ekipmanları, ilaç temini ve destek teknolojilerinin afet bölgesine hızlıca ulaştırılması için planlamalar yapılmalıdır (Doan ve Shaw, 2019; Smith vd., 2024).
- **Kapsayıcı Afet Planlaması:** Eğitim kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla kurulacak iş birlikleri, afet sonrası rehabilitasyon süreçlerinin daha etkin yürütülmesine olanak tanır (Griffin vd., 2023; Smith vd., 2024).
- **Sürekli İzleme ve Değerlendirme:** Afet müdahalesi sonrasında, uygulanan stratejilerin etkililiğinin ve sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi, gelecekteki müdahale planlarının iyileştirilmesine yardımcı olacaktır (Doan ve Shaw, 2019; Smith vd., 2024).

Yaşanılan deprem, afet durumlarında özel gereksinimli çocukların karşılaştığı riskleri ve ihtiyaçları ortaya koyarak, bütüncül ve çok disiplinli bir yaklaşımın gerekliliğini bir kez daha kanıtlamıştır. Gelecekte benzer afetlerin etkilerini minimize etmek adına, sağlık sistemi, sosyal hizmetler, eğitim kurumları ve yerel yönetimlerin koordineli çalışmasıyla, özel gereksinimli çocukların yaşam kalitesi ve güvenliği ön planda tutularak kapsamlı müdahale stratejileri geliştirilmelidir (Hipper vd., 2018; Doan ve Shaw, 2019; Griffin vd., 2023).

Multidisipliner Yaklaşımlar ve Politika Önerileri

Özel gereksinimli çocukların kronik hastalık yönetiminde başarılı sonuçlar elde etmek için multidisipliner bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Literatürde, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sistemleri arasındaki entegrasyonun, bu çocukların sağlık ve yaşam kalitelerini artırmada kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Bilik, 2023; Kurt vd., 2024; Karaağaç, 2023). Hemşirelik ve sosyal hizmet disiplinlerinin birlikte çalıştığı bakım modelleri, yalnızca sağlık sonuçlarını iyileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda toplumsal farkındalığı artırarak bu çocukların sosyal katılımını teşvik etmektedir (Çakır ve Kızıler, 2022; Kurt ve ark., 2024).

Afet durumlarında ve normal koşullarda, bu çocukların gereksinimlerine odaklanan bir sağlık hizmeti sunumu için aşağıdaki politika önerileri dikkate alınmalıdır:

- 1) **Acil Durum Planlaması:** Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarına öncelik veren afet yönetim planlarının geliştirilmesi son derece önemlidir. Bu doğrultuda, afet anında özel gereksinimli çocukların mevcut durumları, kronik hastalıkları ve bakım ihtiyaçları, öncelikli ihtiyaç analizleri yapılarak önceden belirlenmeli ve bu veriler ışığında özel bakım ile ihtiyaç planları oluşturulmalıdır. (Frogel vd., 2023; Griffin vd., 2023; Smith vd., 2024) Ayrıca, sağlık kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve aile temsilcileri arasında etkili bir iletişim ağı kurulması, afet yönetim planlarının başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Afet anında

ise mobil ve esnek müdahale ekiplerinin devreye girmesi, bölgedeki çocukların tıbbi bakım ve psikososyal desteğe hızlıca ulaşmasını mümkün kılacaktır. Son olarak, afet senaryolarına yönelik düzenli eğitim ve tatbikatlar hem sağlık çalışanlarının hem de ailelerin acil durumlara hazırlıklı olmasını sağlayarak kriz anında koordinasyon ve müdahale süreçlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunacaktır (Frogel vd., 2023; Smith vd., 2024).

- 2) **Eğitim ve Farkındalık Programları:** Özel gereksinimli çocuklara yönelik sürecin sağlıklı yönetilmesinde, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları ve diğer sağlık çalışanlarının eğitim programlarının artırılması kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ilgili sağlık profesyonelleri, çocukların ihtiyaçlarına yönelik güncel bilgi ve becerilerle donatılmalı; özellikle kriz müdahale teknikleri, travma sonrası destek yöntemleri ve kronik hastalık yönetimi konularında sürekli eğitim programları düzenlenmelidir (Bilik, 2023; Kurt vd., 2024). Buna ek olarak, ailelere ve bakım verenlere yönelik seminerler, bilgilendirme toplantıları ve pratik uygulama atölyeleriyle, ev ortamında uygulanabilecek acil müdahale stratejileri ve destek yöntemleri aktarılmalıdır (Hipper vd., 2018; Griffin vd., 2023). Son olarak, toplumda özel gereksinimli çocukların yaşadığı zorlukları ve haklarını ön plana çıkaran medya kampanyaları, sosyal sorumluluk projeleri ve iş birliği içinde yürütülecek etkinliklerle toplumsal bilinç artırılmalıdır (Hipper vd., 2018; Doan ve Shaw, 2019; Griffin vd., 2023).
- 3) **Toplum Temelli Hizmetler:** Toplum temelli sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi ve bu ağların sağlık hizmetleriyle entegrasyonu, özel gereksinimli çocukların sosyal entegrasyonunu artırmaya yönelik çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, mahalle, okul ve yerel sivil toplum kuruluşlarıyla kurulacak destek ağları; özel gereksinimli çocukların sosyal entegrasyonunu artıracak projeler ve danışmanlık hizmetleriyle desteklenmelidir (Troshanska, 2015). Buna ek olarak, yerel merkezlerde oluşturulacak destek grupları, kriz sonrası iyileşme sürecinde duygusal ve pratik destek sunacak programlarla özel gereksinimli çocuklar ve ailelerine yönelik hizmetlerin güçlendirilmesini sağlamalıdır (Ispulova vd., 2024).
- 4) **Psikososyal Destek:** Çocuklara ve ailelere yönelik yapılandırılmış psikososyal destek programlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, çocukların yaşadığı travmatik deneyimlerin etkilerini azaltmak amacıyla, yaşa ve durumun ciddiyetine uygun psikolojik ve psikoterapötik yaklaşımlar benimsenmeli; ailelerin ise çocuklarının travmalarla başa çıkabilmeleri için düzenli psikolojik danışmanlık hizmetlerine erişimi sağlanarak, aile içi iletişim ve dayanışmayı güçlendiren programlar geliştirilmelidir. Ayrıca, eğitim kurumlarıyla iş birliği içinde, çocukların sosyal becerilerini artırmaya yönelik programlar ve okul temelli destek mekanizmaları kurulmalıdır (Çakır ve Kızıler, 2022; Kurt vd., 2024; Ispulova vd., 2024).
- 1) **Multidisipliner İş Birliği:** Sağlık profesyonelleri arasında iş birliğini teşvik eden modellerin benimsenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve diğer sağlık profesyonelleri; sağlık, sosyal hizmet, psikoloji, rehabilitasyon ve eğitim alanlarından uzmanların düzenli olarak bir araya gelerek vaka değerlendirmeleri yapabileceği ve tedavi planlarını güncelleyebileceği platformlar oluşturmalıdır (Rumping vd., 2018; Noel vd., 2022). Ayrıca, çocukların tıbbi ve psikososyal süreçlerinin etkin bir şekilde izlenebilmesi için dijital veri tabanları ve ortak raporlama sistemleri geliştirilmelidir. Son olarak, multidisipliner modellerin etkililiğini ölçmek, uygulamada yaşanan sorunları tespit etmek ve yenilikçi çözümler üretmek amacıyla akademik ve klinik iş birliği projeleri desteklenmeli, araştırmalar teşvik edilmelidir (Rumping vd., 2018; Noel vd., 2022; Kurt vd., 2024; Akbaba vd., 2024).

Sonuç olarak,

Özel gereksinimli çocukların kronik hastalık yönetimi, yalnızca tıbbi müdahalelere dayalı bir yaklaşımın ötesinde, sosyal destek, psikososyal hizmetler ve multidisipliner iş birliğini gerektiren kapsamlı stratejilerle ele alınmalıdır. Yapılan değerlendirmeler, afet durumlarında ve normal koşullarda bu çocukların ihtiyaçlarının önceliklendirildiğini; acil durum planlaması, eğitim programları, toplum temelli hizmetler ve psikososyal destek mekanizmalarının entegre edilmesinin hayati önem taşıdığını göstermektedir.

Kronik hastalıklarla mücadele eden özel gereksinimli çocuklar hem normal koşullarda hem de afet anlarında çok yönlü destek gerektiren kırılgan bir grubu temsil etmektedir. Afet tecrübeleri, özellikle deprem felaketinde yaşananlar, bu çocukların sağlık hizmetlerine erişim ve destek sistemlerinden yararlanma süreçlerinin iyileştirilmesinde hemşirelik ve sosyal hizmet iş birliğine dayalı yeni stratejilere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada, hemşirelik, sosyal hizmet, psikoloji,

rehabilitasyon ve eğitim alanlarından uzmanların oluşturduğu multidisipliner platformlar, vaka değerlendirmeleri, bireyselleştirilmiş bakım planlarının geliştirilmesi ve dijital veri tabanları aracılığıyla bilgi paylaşımının sağlanmasıyla bu çocukların yaşam kalitelerinin artırılmasında belirleyici rol oynayacaktır.

Ayrıca, afet anında hızlı müdahale edebilen mobil ekiplerin ve kriz sonrası uygulamaların yanı sıra, aile ve bakım verenlere yönelik eğitim ve destek programlarının güçlendirilmesi, sürdürülebilir ve etkili çözümlerin geliştirilmesini mümkün kılacaktır. Tüm paydaşların koordineli çalışmasıyla oluşturulacak bütüncül müdahale stratejileri, özel gereksinimli çocukların hem sağlık hem de sosyal alanlarda karşılaştığı zorlukların üstesinden gelinmesine ve yaşam kalitelerinin artırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Deprem felaketinde yaşanan deneyimler, bu iş birliğinin önemini bir kez daha vurgulamış ve alanda daha fazla farkındalık oluşturmanın gerekliliğini göstermiştir. Bu mektubun, alanda farkındalığı artırarak daha fazla araştırma ve uygulamaya ilham vereceğini umuyorum.

Kaynakça

- Akbaba, B., Yiğit, H., Güngör, E., Kaynak, M., Kahya, H., Birbilen, A., Kesici, S., Düzova, A., Bayrakçı, B., & Tekşam, Ö. (2024). After the Türkiye Earthquake: The Experience of a Pediatric Emergency Department in a University Hospital Distant from the Disaster Area. *Prehospital and disaster medicine*, 1-8 . <https://doi.org/10.1017/S1049023X24000347>.
- Aykanat, B., & Gözen, D. (2014). Çocuk sağlığı hemşireliğinde aile merkezli bakım yaklaşımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 683-695.
- Bilik, M. B., & Akdağ, M. (2023). Özel Gereksinimli Bireyler ve Ebeveynleri Açısından Afet Zorlukları: 2011 Van Depremi Örneği. *Afet Ve Risk Dergisi*, 6(1), 243-256. <https://doi.org/10.35341/afet.1233201>
- Çakır, G., & Altay, N. (2021). Kronik hastalığı olan çocukların bakımında okul hemşiresinin görev ve sorumlulukları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(1), 55-61.
- Çakır, M. N., & Kızıler, E. (2022). Kronik Hastalığa Sahip Çocuğu Olan Ailelerde Ebeveyn-Çocuk İlişkisi: Sosyal Destek ve Ebeveyn Öz Yeterliği. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 48-58.
- Çırlak, A., & Törüner, E. K. (2021). Özel Sağlık Bakım Gereksinimi Olan Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Eğitim Programlarının Önemi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 127-134.
- Dağ, Y., Zengin, M., Yayan, E., & Dağ, S. (2024). Understanding the impact of natural disasters on children within first hours and days after an event: A phenomenological study through the experience of nurses. *International nursing review*. <https://doi.org/10.1111/inr.13031>.
- Dewan, T., & Cohen, E. (2013). Children with medical complexity in Canada.. *Paediatrics & child health*, 18(10), 518-22. <https://doi.org/10.1093/PCH/18.10.518>
- Frogel, M., Jermyn, J., Foltin, G., & Cooper, A. (2023). A Comprehensive Coalition-Based Regional Approach to Pediatric Disaster Planning. *Prehospital and Disaster Medicine*, 38, 187-188. <https://doi.org/10.1017/S1049023X23004843>.
- Griffin, J., Hipper, T., Chernak, E., Kurapati, P., Lege-Matsuura, J., Popek, L., & Turchi, R. (2023). Home-Based Emergency Preparedness for Families of Children and Youth With Special Healthcare Needs: A Scoping Review. *Health security*. <https://doi.org/10.1089/hs.2022.0119>.
- Hipper, T., Davis, R., Massey, P., Turchi, R., Lubell, K., Pechta, L., Rose, D., Wolkin, A., Briseño, L., Franks, J., & Chernak, E. (2018). The Disaster Information Needs of Families of Children with Special Healthcare Needs: A Scoping Review.. *Health security*, 16(3), 178-192. <https://doi.org/10.1089/hs.2018.0007>.
- Ispulova, S., Sadovina, D., & Makarenko, E. (2024). Social support for families with children with special needs. *Social'naja politika i social'noe partnerstvo (Social Policy and Social Partnership)*. <https://doi.org/10.33920/pol-01-2404-02>.
- Karaağaç, H. (2023). Hastane Afet Yönetim Sürecinde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1154-1166.
- Karataş, M., Başçılar, M., & Pak Güre, M. D. (2022). Semptom yönetiminde tıbbi sosyal hizmet uygulamaları. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* (19), 103-119. <https://doi.org/10.46218/tshd.1055610>

- Kurt, A., Dinç, F., & Şan, E. G. (2024). Çocuk Merkezli Afet Yönetiminde Pediatri Hemşiresinin Önemi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1), 48-57.
- Noel, L., Chen, Q., Petruzzi, L., Phillips, F., Garay, R., Valdez, C., Aranda, M., & Jones, B. (2022). Interprofessional collaboration between social workers and community health workers to address health and mental health in the United States: A systematised review.. *Health & social care in the community*. 30, e6240–e6254. <https://doi.org/10.1111/hsc.14061>.
- Rumping, S., Boendermaker, L., & De Ruyter, D. (2018). Stimulating interdisciplinary collaboration among youth social workers: A scoping review. *Health & Social Care in the Community*, 27, 293–305. <https://doi.org/10.1111/hsc.12589>.
- Salem, S., & Graham, R. (2021). Chronic Illness in Pediatric Critical Care. *Frontiers in Pediatrics*, 9. <https://doi.org/10.3389/fped.2021.686206>.
- Simeonsson, R., & Simeonsson, K. (2020). Children with Special Healthcare Needs. *Public Health Perspectives on Disability*. https://doi.org/10.1007/978-1-0716-0888-3_9.
- Smith, N., Donaldson, M., Mitton, C., & Lee, E. (2024). Communication in disasters to support families with children with medical complexity and special healthcare needs: a rapid scoping review. *Frontiers in Public Health*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1229738>.
- Souza, M., Santos, T., Vasconcellos, R., Costa, M., Lira, A., Conceição, N., Da Nóbrega, V., Lima, H., & Collet, N. (2020). Nurses' perception on social network of children with chronic illness: qualitative study, Brazil. *European Journal of Public Health*.30(5). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa166.949>.
- Svavarsdóttir, E., Kamban, S., Konrádsdóttir, E., & Sigurdardóttir, A. (2020). The Impact of Family Strengths Oriented Therapeutic Conversations on Parents of Children with a New Chronic Illness Diagnosis. *Journal of Family Nursing*, 26, 269 - 281. <https://doi.org/10.1177/1074840720940674>.
- Topal, S., Özhanlı, Y., Çaka, S. Y., & Gürbüz, Y. (2024). Professional competences of emergency department nurses working in the earthquake region on triage management in children and the difficulties experienced by nurses in the decision-making process: A qualitative study. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 113, 104844.
- Troshanska, J. (2015). Project Report "Program for Full Socialization of Children with Special Needs into Their Communities". *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 16, 130.
- Yang, J., Lin, L., Gao, Y., Wang, W., & Yuan, L. (2022). Interventions and strategies to improve social support for caregivers of children with chronic diseases: An umbrella review. *Frontiers in Psychiatry*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.973012>.